

BIODIVERZITA JAKO KLÍČOVÁ SOUČÁST KRAJINY: STARO-NOVÉ PŘÍSTUPY

MICHAEL HOŠEK

Ing. MICHAEL HOŠEK

V letech 2002-2013 pracoval na AOPK ČR, z toho od roku 2005 jako náměstek ředitele odpovědný za dokumentaci ochrany přírody včetně sledování jejího stavu, a za mezinárodní spolupráci včetně praktické implementace evropské legislativy. Poté krátce působil na MŽP.

V letech 2012-2021 byl členem Rady Světového svazu ochrany přírody (IUCN).

V období 2014-2021 byl členem Rady a Vice Prezident federace EUROPARC, a od roku 2021 je její Prezident.

Od roku 2014 se věnuje především rozvoji firem konsorcia INTEGRA Group.

PROBLÉMY, KTERÉ POTŘEBUJEME ŘEŠIT

Biodiverzita není jen módním slovem, které si čas od času najde cestu do odborných dokumentů. Je to základní stavební kámen každé krajiny, zdroj života i stability ekosystémů. Přesto je často vnímána jako něco, co stojí bokem, co chráníme, jen pokud to jde. Naše práce (tj. Odborné pracovní skupiny Biodiverzita) na Politice krajiny se snaží tento přístup změnit. Nejde nám jen o zachování biodiverzity, ale o její přiměřenou (!) a s ostatními potřebami harmonizovanou aktivní podporu, plánování a zapojení do každodenní správy krajiny.

Současné strategické dokumenty, jako je Státní program ochrany přírody a Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR, kladou logicky na biodiverzitu zásadní důraz. Přestože jejich přínos je neoddiskutovatelný, dynamická povaha krajiny a současné

výzvy – od klimatických změn po fragmentaci ekosystémů – vyžadují nové přístupy. Biodiverzita už nemůže být vnímána jako izolovaná složka, která se chrání sama o sobě. Naopak, musí se stát nedílnou součástí plánování a řízení celé krajiny.

Následující řádky popisují naše první návrhy, které vycházejí z analýzy současného stavu krajiny ve vztahu k biodiverzitě. A také z toho, že tímto dokumentem přinést něco nového, co napomůže celistvému pohledu na využívání krajiny z hlediska biodiverzity. A upřímně také doufáme, že se těmito návrhy, leckdy inovativními, bude zpětně ochrana přírody inspirovat nad rámec této politiky.

NAŠE ÚZKÉ ZAMĚŘENÍ: BIODIVERZITA POD LUPOU

Naše OPS má jasně vymezený cíl – zaměřujeme se pouze na biodiverzitu. Nesnažíme pojmout ochranu přírody *sensu lato*.

Krajina v chráněné krajinné oblasti Jizerské hory poskytuje místo pro lesní i luční biotopy.
Foto Dušan Romportl

Neřešíme například krajinný ráz, který, ačkoliv je důležitým prvkem pro kulturní a estetickou hodnotu krajiny, není přímo spjatý s biodiverzitou. Tento aspekt zůstává v rukou jiných odborných skupin.

Stejně tak neřešíme agendy, které jsou již dostatečně pokryty a kde není v blízké budoucnosti nutná změna přístupu. Jedním z příkladů je problematika invazních druhů, kde současné mechanismy fungují efektivně, a nepředpokládáme potřebu zásadních úprav. V tomto směru jinými slovy nemůže Politika krajiny přinést nic nového.

ZÁKLADY, NA KTERÝCH STAVÍME

Jeden z klíčových prvků, který naše nová politika přináší, je **propojení ekosystémů** a zvýšení jejich **odolnosti vůči klimatickým změnám**. Tady už nejde jen o izolované území, kde se naštěstí podařilo uchovat nějakou cennou lokalitu, ale o vytváření „funkčních koridorů“, které umožní dostatečnou a flexibilní ekologickou konektivitu a adaptaci na měnící se prostředí. A tím nemyslíme územní systém ekologické stability. Ten je důležitý, ale vpravdě nedostatečný a bohužel svázaný dlouhodobě se utahujícími metodickými „šrouby“ a procesy územního plánování. Tvoří a bude jistě tvořit pevný základ, ale tyto „kosti“ by měly být doplněny vhodnými svaly.

Tento přístup je v rámci současných strategických dokumentů, jako je Státní program ochrany přírody (platný do roku 2025) a Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR, zmíněn spíše okrajově. My ho však stavíme do středu, protože věříme, že právě propojenost ekosystémů je základem nejen pro přežití jednotlivých druhů, ale pro funkčnost celé krajiny jako živého organismu.

Nařízení na obnovu přírody přináší nové požadavky na obnovu přírody, které jsou ambiciózní, ale zároveň nezbytné. Politika se explicitně nezabývá implementací této legislativy, ale v části, týkající se biodiverzity, ji zohledňuje prakticky v každém návrhu. Jedná se totiž o bez nadsázky změnu paradigmatu. Od ochrany se přesouváme nejen k aktivní péči, ale především obnově.

A zde se dotýkáme důležitého tématu: obnovovat nemusíme jen tam, kde již dnes předmětné biotopy či populace druhů jsou. Obnovovat musíme i tam, kde k tomu jsou vhodné podmínky, byť může být současný stav nepřirodní.

NÁVRHY OPATŘENÍ: JAK DOSÁHNEME PŘÍZNIVÉHO STAVU BIODIVERZITY V KRAJINĚ?

Před stručným uvedením návrhů je třeba znovu poznamenat, že jsme si vědomi mnoha zájmů v krajině, a tedy i nutnosti nalézt modus operandi, ve kterém se bude jednat o vyvážení i ostatních zájmů. Tím deklaruji, že jsme si toho vědomi, a následující návrhy nejsou maximalistické. Předesílám to proto, že návrhy nejsou doposud nijak kvantifikované, a mohou tedy budít dojem „nenažranosti“. Není tomu tak. Diskuse nad geografickou koherencí (tj. kde), v jaké míře a v jaké kvalitě bude přicházet následně, často až při implementaci Politiky.

Zajištění kapacit pro monitoring a vyhodnocování stavu biodiverzity

Navrhujeme především zachovat ucelený systém monitoringu, který bude zahrnovat nejen sledování stavu druhů a stanovišť, ale také hodnocení efektivity opatření. Monitoring musí být dlouhodobě stabilně financován a postaven na moderních technologiích. Nenavrhujeme však ústup směrem k dálkovému průzkumu Země nebo automatizovanému sběru dat. Ty jsou důležité a měly by být využívány kdykoliv je to efektivní. Terénní šetření je však nenahraditelné.

Toto opatření také navrhuje vytvoření standardizované metodiky pro hodnocení dopadů ochrannářských zásahů na biodiverzitu a ekosystémové služby. Součástí bude zavedení přehledného reportovacího systému, který zajistí transparentnost a dostupnost výsledků pro veřejnost i odbornou komunitu.

Může se zdát, že toto opatření již funguje. Je to částečně tak, ovšem současný systém sledování stavu přírody je ohrožen z hlediska finančního zajištění, potýká se s administrativně-legislativními limity, a v neposlední řadě s nedostatkem odborných kapacit na provádění. Pokud však nebudeme mít dostatečná, kvalitní a aktuální data o přírodě, není to problém jen pro biodiverzitu, ale pro plánování a udržení stavu krajiny v dobré kondici obecně.

Aktivní péče o území závislá na lidských zásazích a aktivní plánování zásahů

Toto opatření podporuje kombinaci různých přístupů s ohledem na lokální podmínky a potřeby konkrétních taxonů.

Součástí je také propagace inovativních metod. Do portfolia těchto opatření patří jak aktivní udržovací či restaurační management, tak i ochrana přírodních procesů. To vše už je dnes koneckonců v ochraně přírody v různé míře aplikováno.

V rámci plánování opatření zdůrazňuje potřebu pravidelné aktualizace plánovací dokumentace zvláště chráněných území a jejich přizpůsobení aktuálním vědeckým poznatkům. Navrhuje zavedení faktického adaptivního managementového cyklu, který umožní reagovat na nové podmínky. Plány péče se zaměří na konkrétní druhy a biotopy s cílem zachovat jejich příznivý stav a minimalizovat negativní trendy.

Podpora šetrného hospodaření na státních pozemcích

Navrhujeme, aby státní pozemky sloužily jako příklad správného hospodaření. Jsme si vědomi jejich značné různorodosti a toho, že některé nemají s přírodou takřka nic společného. Ovšem na jejich podstatné části lze hospodařit způsobem, který plně vyhovuje jejich současnému účelu při zohlednění potřeb ochrany přírody, tj. zlepšení jejich stavu a zahrnutí do přírodních blízkých ploch. Může se jednat např. o pozemky pod vedením vysokého napětí, pásy okolo dopravní infrastruktury, apod. Zde se jedná o potenciální win-win řešení, protože v konečném součtu se jedná v krajině o významné plochy, které mohou zásadně pomoci s konektivitou i udržením vhodných populací druhů či biotopů. Klíčovým aspektem je vytvoření závazných ukazatelů a dlouhodobého monitoringu, které zajistí, že státní správa bude sloužit jako model pro ostatní vlastníky pozemků.

Zajištění kapacit pro aktivní management

Opatření navrhuje vytvoření systému vzdělávání a průběžného školení faremních poradců se specializací na ochranu biodiverzity. Tito odborníci budou klíčovým mostem mezi teorií a praxí, zajišťujícím efektivní implementaci udržitelných metod hospodaření. Součástí je také zjednodušení a zvýšení objemu finančních prostředků v krajinotvorných programech.

Systém faremních poradců je navrhován průběžně, a ze strany Ministerstva zemědělství stále odmítán. Přitom se v zahraničí osvědčil. Z hlediska efektivity přidělovaných dotací v rámci Společné

Přirozená obnova horské smrčiny na Šumavě po kůrovcové gradaci. Foto Eva Volfová

zemědělské politiky by se jistě také jednalo o benefit.

Zajištění ochrany před stupňujícími se antropogenními vlivy

Cílem opatření je ochrana přírodních stanovišť před negativními dopady lidských činností, a to prostřednictvím metodického pokynu k hodnocení kumulativních a synergičtých vlivů. Pokyn bude stanovovat jasné postupy pro identifikaci a hodnocení kombinovaných vlivů různých sektorů, jako je zemědělství, doprava nebo průmysl, a poskytne konkrétní nástroje pro integraci těchto poznatků do plánovacích procesů. Zahrnovat bude také mechanismy konzultace s odborníky a stakeholdery, aby byly zajištěny co nejpřesnější a udržitelné zásahy.

Konzistentní osvěta týkající se regulace turismu

Opatření se zaměřuje na osvětu veřejnosti v souvislosti s dopady overturismu na ekosystémy i místní komunity. Využívá moderní komunikační kanály, jako jsou sociální sítě a spolupráce s influencery, k šíření příkladů dobré praxe regulace návštěvnosti. Klíčové je nejen upozornění na problémy přetížených lokalit, ale také propagace alternativních destinací. Součástí je propojení ekologických a socioekonomických aspektů a zapojení všech klíčových aktérů, včetně místních samospráv a turistických agentur.

Turismus je v současné době jeden z největších vlivů na vzácné části přírody. I když se koordinovaně začíná s overtourismem jako negativním vlivem pracovat, stále je to nedostatečné. A navíc tyto snahy nevyrovnávají v tomto směru stále se zvyšující tlak.

Soulad zemědělských, lesnických a rybářských politik s ochranou biodiverzity

Toto opatření směřuje k lepšímu hodnocení dopadů jednotlivých politik na krajinu a biodiverzitu. Navrhuje zavedení indikátorů, které by umožnily měřit skutečné ekologické dopady konkrétních opatření. Součástí je také podpora výzkumu, který bude propojen s praxí, a vytvoření finančních pobídek pro udržitelné hospodaření. Námitka, že k takovému souladu dochází, je lichá. Bohužel, nejenže nedochází k dostatečnému souladu, ale stále máme významný problém takzvaných škodlivých dotací. Tedy že často negujeme opatření placená z jednoho zdroje protichůdnými z jiného resortu.

Revize finančních nástrojů

Stávající systém finančních schémat často nereflexuje měnící se potřeby ochrany přírody a požadavky na adaptaci krajiny vůči novým výzvám, jako jsou klimatické změny nebo ztráta biologické rozmanitosti.

Navrhujeme jeho přehodnocení a zavedení nových mechanismů, které budou motivovat ke správnému hospodaření v krajině a podpoří obnovu biodiverzity. Kromě tradičních dotačních programů doporučujeme také implementaci inovativních nástrojů, jako je zohlednění ochrany přírody v daňovém systému, uhlíkové a biodiverzitní kredity či pilotní projekty pro ekonomické ocenění přírodního kapitálu. Tyto nástroje mohou atrahovat soukromé investory a zvýšit finanční stabilitu projektů zaměřených na ochranu přírody.

ZÁVĚREM

Výše uvedený výčet není zdaleka finální a ani dokonalý ve svých formulacích. V následujících měsících nás čeká nejen revize a finalizace návrhů, ale také diskuse s ostatními pracovními skupinami na harmonizaci tak, aby opatření nebyla v rozporu s jinými v rámci jedné politiky.

Zároveň jsou zde přesahová či zastřešující témata, která je nutné řešit až v této fázi, tedy se znalostí návrhů opatření. Za všechny lze jmenovat např. mitigační opatření na klimatickou změnu (adaptace jsou v konkrétních opatřeních navrhovány dostatečně). Mitigace, v případě přírody a krajiny „lapání uhlíku“, je nezbytné z více důvodů. Předně proto, že v určité míře příroda tuto možnost poskytuje. Pak také proto, že se dnes veškeré politiky v oblasti životního prostředí více či méně k uhlíku či chcete-li „carbon-zero“ cílům vztahují. A v tomto směru nemůže stát bokem ani politika krajiny, protože by tím významně ztratila svou relevanci.

V úplném závěru mi dovoluji podotknout, že naší snahou není utužovat dlouhodobě zažitě představy o funkčnosti vybraných tradičních nástrojů a jejich důležitosti pro ochranu biodiverzity – např. Územní systém ekologické stability. Pokud chceme Politikou krajiny opravdu dosáhnout změny, musíme být upřímní především sami k sobě a nesnažit se udržovat některé agendy bez vhodné aktualizace jen ze strachu, abychom „o něco“ nepřišli. Tímto přístupem naopak přicházíme o mnoho, především o schopnost reagovat na zjevně se rychle měnící podmínky.